

Kartograpiya ng Pagguho

Ralph Fonte

Aleppo

Kapag tumalbog ang bola patawid ng kalye,
alam mong hindi na iyo ang laruan
na nakaupo sa alikabok. Inangkin na ito
ng ginibang lungsod. Hinihiling mo kaya
na makapaghabulan kayo sa kalsada
ng mga kapatid at kalarong kapitbahay?
Alam mo na may mga daang hindi dapat
tinatawid. Na hindi dapat naglalaro
sa lansangan. H'wag kang makikipag-usap
sa estranghero—

Salaam, bati ng alikabok.

Salaam, bati ng ulan.

Salaam, na tila hinihimok ka
na mamayapà. Humuhuni
ang ratratan, tila nagpapalakpakan
na sambayanan. Nangangati ang talampakan,
nangungusap na dagat ang layo ng naudlot
na paglalaro. *Salaam*, bati ng pulang
bola na tangi mong laruan.

Kapag sumagot ang talampakan,
wa alaikum assalam, ipaliliwanag
ng bomba na ang ibig sabihin ng layo
ay may mga kalsadang hindi mo dapat tinatawid,
na narito ang balikat mo sa maalabok na daan,
narito ang siko at naroon sa kabilang kanto
ang dati mong kamay.

Ganito ang ibig sabihin ng layo:
may kapitbahay kang gagapas ng mga talahib
at magdudura ng metralya ang langit
na tatarak sa kaniyang kaliwang mata;
maglalabas ng basura ang iyong kuya
at hahakbang pabalik ang tilamsik
ng kaniyang dugo.

Assalaam alaikum, bati ng ulan
ng misil. *Wa alaikum assalam*,
tugon ng bubong. Nagbibitak-bitak
ang kisame ng iyong kuwarto.
Salaam, yakap ng dating tahanan.
At sumaiyo rin.
At sumaiyo rin.

Babel

Nasa isip ko ang tagpo nang maglatag Ka ng balaot
ng balarila sa Babel:

may nagbábaón ng pako sa haliging kahoy,
may nagbibiyak ng mga tipak ng bato
at biglang hindi na pako ang pako,
at biglang hindi na kahoy ang kahoy,
at biglang magsasambulat ng isanlibong pangalan
ang batong tinitibag. Ipapasa ang lubid
at magiging ahas na nanunuklaw
ang mga salita—kukulo ang hangin sa pagtataka
at magbabaga sa isanlaksang tanong ngunit
nanlilisik na bughaw ang langit, tahimik,
at nakanganga ang toreng walang bubong
sa papawirin.

Muli't muling hahabulin ng tao ang liwanag:
araw na sumisikat sa dagat ng ulap sa talampas,
ang malasuklay na buwan. Sisilip sa teleskopyo
at paglapag ng barkong pangkalawakan sa uka
ng pisnging maladisyerto ng buwan, maaalaala namin
ang mga labi ng Babel. Walang tunog sa kalawakan
ngunit madagundong kahit doon ang mga piraso
ng tanong na naiwan sa ilang noong bata pa ang mundo.
Alam Mong hindi aabot sa langit ang tore
kahit ang malapot naming pag-asam ang pataba
sa lupa nitong pinag-ugatan. Bakit mo ito pinugto?
Ayaw Mo bang masilaw kami sa labis Mong liwanag,
o mabingi sa mga awitin ng korong anghel,
o marahil ninais Mong hanapin muna namin
ang iyong hiwaga sa lupa bago kami tumingala?

At may mga umagang umuulan ng nyebe sa Sahara,
may natagpuang bakteryang kumakain ng plastik
sa Zambales, at may mga amag na sumasapi sa langgam
kaya alam kong hindi mauubusan ng hiwaga ang lupa
at hindi mapapatid ang uhaw namin
na masulyapan ang mailap Mong mukha.

Hinanap Ka namin. Hinahanap.

Kaya ipinagtayo Ka ng dambana sa mga banal na yungib
at hinabihan ng alamat ang bawat gubat, rurok, lambak,
di alintana ang alulong ng hangin sa bituka ng lupa
o ang angil ng sigwa sa pinakamatatalas na bangin,
kaya sumasamba kami tuwing mahahanap ang Iyong wangis
sa katawan ng puno, sa usok ng gumuguhong gusali,
o sa bahid ng dugo sa matandang basahan.

At naririnig ko ang mga putok ng baril
na nagbubuwal sa mga sumasamba
sa mga masjid at mga simbahan
at ang ngawa ng mga bagong-silang na bigla-
biglang napupugto sa lapot ng madaling-araw,
at ang mga singhap ng mga bakwit na nalulunod
sa dagat ng alat at dahas. Marahil ang tunay na mahiwaga
ay ang pusikit Mong pananahimik.

Mas malakas ba ang alingawngaw sa langit
ng pakong bumabaon sa kahoy o ng batong tinitibag
kahit nag-áasóng usok ang mga dalangin ng mga binatang
pinaglilibingan ng punglo, ng mga dalagang sinusunog
ang mga katawan, ng mga sanggol na nauna nang sumuso
ng dugo kaysa gatas? Nakatindig silang lahat sa bangin,
isinisigaw ang isanlibo't isa Mong pangalan
at ang tanging naririnig na tugon ay ang alimbukay ng alon
at ang layo Mong hindi kayang tawirin
ng anumang dasal.

Mukha Mo kaya ang aming nasulyapan
nang mahanap ang partikulong Bathala,
tipik na nagbibigay-timbang sa pag-iral,
nang makunan ng larawan ang karimlan
sa itim na butas sa dulo ng liwanag?
Wala nang lunan sa mundo
na hindi namin natutuntungan.
Masdan Mo ang aming pagsibol
matapos mo kaming ihasik sa hangin,
binubulatlat namin ang mga himaymay ng uniberso,
ginagahak ang mga bakod at tabing,
sumisilip sa dulo ng santinakpan.
Masdan mo kami ngayon:
ang mga teleskopyong lumulutang sa kalawakan,
ang mga bombang nakawawasak ng mga kontinente,
ang aming mga lungsod sa lahat ng sulok ng daigdig:
tumitindig ang mga bago naming tore
balot ng bakal, salamin, at dagitab,
kumakalmot sa talampakan ng langit

Palapit

nang palapit

sa Katotohanan.

Sa Pagsasara ng Beach House

Ibinulong mo sa akin
na sinabi mo rito
na mahal mo na rin ako
na hinarana kita rito
kaya mahalaga sa iyo
kung maikukuwintas
ang bahay sa damuhan.

Nang minsan tayong mag-away
at biglang
umulan, dito tayo nakahanap
ng masisilungan.

Wala man ditong dalampasigan,
may musika ritong banayad,
tulad sa dagat, umaawit ang hangin:
lawiswis-kawayan, bagting ng gitara,
sumpaan.

Anila, nasasamyo ang gunita.
Kaya ka ba takót gibain itong bahay?
Mawawala ang usok
ng iniihaw na karne
na tuwinang tumatawid sa lansangan,
upang mang-akit at manuyo.
At sa susunod na buhos ng ulan,
baka, baka,
wala na tayong masilungan.

Diwata ng Maynila

“At alam mo na rin ba,
ang lupaing ito’y dati raw masagana?
Mapagpala ang panahon, mataba ang lupa
at tahimik ang loob ng bawat nilikha
dahil nakasubaybay sa bundok na iyon
ang isang diwata?”

— “Mariang Sinukuan,” Rio Alma

Sa mga larawan,
taimtim ang bughaw ng tanyag na look,
lungti ang baybaying may damo at niyog,
waring hanging-dagat ay masuyong haplos
sa balang nilikha: sanghaya ng alat
na lubag sa loob.

Paano pa kaya
noong sinauna’t limot nang panahong
si Aman Sinaya’y pinapanginoon?
May bahid ng banal ang kunday ng alon,
tinig ng anito’ng paghinga ng laot
sa sigay at simoy.

Ngunit masdan ngayon
ang baybayin: dating lungtia’y kinupas
ng pagtirik dito ng lungsod. Nabilad
sa usok, nag-uling ang balat ng dagat,
at nangalansay na’ng gasang sa baybaying
laging nilalagnat.

Sa pasigang ito,
tulad ng sa mga bundok sa hilaga't
timog, minsan kayang may mutyang diwang
alimbukay, luad, ula'y pinagpala?
Sino s'yang limot na ng mga alamat,
buhangin, at lupa?

Maria din kaya
ang kanyang pangalan, gaya ni Makiling
at ni Sinukuan? Katulad marahil
ng limot nang lungsod, lubog sa ilalim
ng batikang look ang kaniyang rilag
na tinakpangsilim.

Nais kong makita'ng
nasirang diwata natin. Bumabalong
ang alaala n'ya sa ugat na baón
sa semento't burak, sa paso ng ambon,
sa ilog na lason, na tila anino
na kiming malingon.

Ulinig sa hangin
ang diwang mutya ay laon nang patay.
Hindi mo ba dinig, multong sumisingaw
sa mga estero't kalye'ng sumisingaw
n'yang hapis? Sa ulan, samyo't alimuom
ang kaniyang bangkay.

Babangon s'yang muli
paghupa ng tubig. Laging ang pagwasak
ay may dalang buhay: pagsibol ng amag
sa bintanang kahoy, lumot na lumatag
sa siwang-semento, ugat sa bangketang
nagkabitak-bitak.

Kaya himók akong
dumulog sa langit. Tirík na kandila
ang bayang kalansay niya. Maghimala.
Panalanging itim ang kumot ng baha,
nangangakong lusak ng guho, ng gunaw,
at muling paglikha.

Okjökull

Ok is the first Icelandic glacier to lose its status as a glacier.
In the next 200 years all our glaciers are expected to follow the same path.
This monument is to acknowledge that we know
what is happening and what needs to be done.
Only you know if we did it.

— “A Letter to the Future,” sa puntod ng Okjökull

Magiging mabatong puntod din ang ating mga dila.
Balang-araw, babangon tayong katunog nang bigla
ng nadudurog na graba ang mga salita. Ano pa ba
ang maibubulong sa kumakalam na hangin
kapag wala nang bumabalong? Binibigyang-hugis
ng ating mga bibig ang umiiral nating paligid:
bukal, glasyar, ambon, lamig, puno, ulap, bubuyog.
Hahagkan natin ang mga ngumangangang bitak
sa lupang apoy at hihigop ng alikabok, masasamid,
nanaising sabihing ganito ang malanta, na said na
itong lupain sa tubig, at pagkatapos ay titingala
at dadalangin sa dahas ng walang-katapusang bughaw
na makahagilap ng ambon, na makatikim ng hamog
ngunit limot na ng ating mga katawan ang mga pantig
ng ating mga inubos. Hindi na mababasa
sa sumisibat na liwanag ang ating mga hinahanap
ngunit hindi na mapangalanan. Paano ba binibigkas
ang mga multo ng mga bagay na minsang nakilala?
May panahong nabibinyagan pa sa mga ilog
na isinisilang nitong taluktok ang mga hindi matukoy.
Wiwikain ko ngayon ang pangalan nitong glasyar

okjökull

at mapupuno ng insenso ang aking hininga
katunog ng palang sumusubo ng putik
at nabibiyak na kalansay. Dati, may ginaw pa

na bumubulong sa ngipin ang bawat pantig ng yelo
subalit naglalaho na rin ang nabibigkas na hamog
at unti-unting kumukulo ang mga pangalan
na minsang nakaukit sa gulugod ng daigdig
at nalilimot maging ng mga ulap ang kanilang bukal
at nalilimot na ng ilog ang kanilang mga pampang.
Minsan, sa ibang buhay, muli akong mapapadpad dito
sa puntod nang hindi nakikilala ang gunitang nakatitik.
Paano nga ba binibigkas ang mga multo
ng mga bagay na hindi kailanman nakilala?
Darating ang panahong wala nang makapagsasabi
na sumibol ang ating mga katawan sa pampang
ng mga lusaw na yelo. Sa halip, pagtatakhan na lamang
ang nakaukit sa libingan, marahil may korona ditong
nawaglit, o haring napaslang. Hindi na malalasaan
ng bibig ang niyebe. Hindi na magmamanhid
ang talampakan. Madudurog ang mga bato
sa bawat hakbang, pumapanaog sa bumbunan
ng bungo nang kabundukan.

Hinggil sa Pagsasalin ng Materya sa Liwanag

“Within a week, the average global surface temperature would drop below 0°F. Photosynthesis would halt immediately, and most plants would die in a few weeks. With the food chain’s bottom tier knocked out, most animals would die off quickly, but scavengers picking over the dead remains could last until the cold killed them. Of course, the sun doesn’t merely heat the Earth; it also keeps the planet in orbit. If its mass suddenly disappeared the planet would fly off, like a ball swung on a string and suddenly let go.”

—“If the Sun Went Out, How Long Could Life on Earth Survive?”,
Holly Otterbein

$$E = mc^2$$

—Albert Einstein

I.

At sapagkat nasukat na natin minsan ang langit,
hayaang isaysay kong muli ang araw
bilang paalaala, marahil, na dati itong
sinasamba. At bakit nga naman hindi?
Itong lunduyan ng liwanag at ng lupa,
ilang laksang taon nga bang ibinilad
ang buhay sa kumpas ng anino at banaag?
Basagsilim, tanghali, dapithapon, tag-ulan,
tag-araw, bakit nga naman hindi:
kumikislap ang kanyang ngiti sa hamog sa uhay,
at nagbabanta ng sigwa ang pagtatampo.
Ilang laksang taon din
bago natin nalamang hindi anito
kundi mortal ang araw,
na may 4.6 bilyong taong gulang ito
at nakatak dang maghingalo sa loob ng 5 bilyon,
na ang ibig sabihin ng tag-ani ay may init ito
na 15.7 milyong kelvin sa ibutod
at 5 milyong kelvin naman sa ibabaw,
na kaya natin nabibilang ang mga taon
ay dahil may timbang itong isang milyon, siyam na raan,
walumpu't walong libo, limandaang milyon-milyon-
milyon-milyong kilograma, at kasimbibat
ng tatlong daan, tatlumpu't tatlong libong daigdig,
bigat na bumubulid sa akin sa kaniyang mundobalani,
na ang ibig sabihin ng pangungulila
ay 149,600,000 kilometro ang layo ng araw sa lupa,
o luksang layong tinatawid ng hibla ng liwanag
sa loob ng walong minuto at labinsiyam na segundo.

II.

May bighaning angkin ang dating pag-aanito:
nilalamon ng halimaw ang buwang nagtatago,
na binulag ng araw ang isang mata ng buwan
kaya maningning ang umaga at pusikit ang gabi,
na maaaring pitasin at ikuwintas ang mga bituin.
Ngunit may sariling alamat na taglay ang mga bilang:
masusukat mo sa pamilyar ang kalawakan.
Anang agham, may katumbas na sukat ang ningning
ng araw, 3.78×10^{28} lúmenes, na kaya nating tuusin
kung ilang kandila ang dapat itirik bago ito matumbasan
ng tanglaw. Maiuugat sa katawan ang santinakpan,
maitatanong: gaano ba kahigpit ang yakap
ng araw sa Marte at Pluton, ilang kisapmata
ang pag-inog ng buntala, ilang puso
ang timbang nitong daigdig, ilang hakbang
bago makabalik ang ilaw sa pinagbukalan?
At masasagot. May nakapapanatag na higing
ang kanilang tinig, tiyak at malamig:
hindi biyaya ni bitag ng langit ang liwanag,
hindi ito matang nanliliskik o nagbabaga.
Makinig: sa pinakapuso
ng araw, segu-segundong nagsasalpukan
ang mga butod ng 600 milyong toneladang Idroheno,
 3.7×10^{38} protones na nagsasanib-sanib, nagbabanyuhay,
nagiging Helyo, nagtatalik nang marahas,
nagsisilang ng liwanag.

III.

O marahil dapat sukatin ang ningning at init
sa kapal ng anino at tindi ng lamig?

Hayaang isaysay ko ang araw ngayong
wala ka sa mundo.

Tiyak ang patak ng mga segundo—

9,192,631,770 likaw ng hunab sa pagitan
ng dalawang hiperfinong antas ng Cesio-133
sa ganap na kawalan ng init ngunit tila
pinahahaba ng iyong paglisan ang mga saglit.

Patak ng tubig na kumakapit sa nguso ng gripo,
may malagaok na lapot ang mga sandali.

Mahirap sumulong sa lamlam ng mga tala
subalit patuloy kong naaaninaw ang mga anino
ng ating sumpaang sa karimlan. Susundan ko,
matitiosod sa nakausling ugat sa bangketa.

Wala nang bumabati ng magandang umaga,
wala nang nagbibiling huwag magpapagabi
dahil lagi nang gabi at binalot na ang lahat
ng kikap-lamig: andap sa pilikmata, nagyeyelong
lansangan, lambak ng ginaw at niyebe
ang matatalas na alon ng dagat at ng pag-iisa.

Ganito ang mundong walang araw:

laging hinahabol ang hininga at ang iyong alaala,
malutong na napupunit sa talampakan
ang mga dahon, at bumubulalakaw ang lahat
ng bituin sa papawirin nitong mundong
tumitilapon sa kawalan.

IV.

At sapagkat madilim, isaysay mo sa aking muli
ang iyong mga araw—paano mong ibinabalik
sa pagkakahimbing ang seleponong pumapalahaw
sa iyong kama at ang mga ritwal mong tubig
sa umaga. Bigyang hugis mo sa labi ang sinasapantaha:
lagaslas ng tubig sa iyong buhok
ang naghahamog na pawis sa indayog mong ilog,
ang pagdilig ng mga rosas sa balkon.
Pinatutuloy mo pa ba ang liwanag bago tikman
ang bagong-timplang tasa ng kapeng hinihintay
ng nag-iinat mong katawan?
Ano na ba ang pakiramdam ng halik
ng liwayway sa balat mong matabang lupa?
Ano nang dalangin ang iniusual tuwing hatinggabi?
At ngayong maagang magdilim
at laging may tinik ng lamig ang hangin,
nasaan ka na?

V.

Minsan na nating nasukat ang langit.
Hayaang ituro ko sa iyong muli ang araw.
Ayon sa huna ni Einstein, maaaring isalin
ang pag-iral sa kusog. Hindi ba,
napatunayan na rin natin ang lihim sa puso
ng mga tala? Masdan mo ang mga pilat
ng pingkian sa ating mga katawang nagsiklab
ng mga bulalakaw sa matalik na dahas.
Maaaring ilahad ng laman ang landas
pabalik sa banaag.
Sundan ng mata ang sinag. Sa puso
ng araw, lumilikhang iglap-iglap ng sinagtala.
Hayaan mong ituro ko sa iyo ang araw,
hayaang ibalik sa iyo ang inagaw na liwanag.
May 4.7×10^{27} na atomo ng Idroheno sa katawan;
ilang lúmenes kaya ang malilikha nilang ilaw
kung isasalin itong materya sa liwanag?
Sisimulang gahakin ng pagbabanyuhay ang mga pilat
sa labi, sa tadyang, sa puso. Wawalong minuto
at labinsiyam na segundo ang layo ng lupa sa araw.
Hayaan mong ibalik sa iyo ang liwanag kong inagaw.
Pumikit. Magbilang:
isanlibo't isa,
isanlibo't dalawa,
Mahal, dahan-dahan akong humahakbang.

VI.

Paalam.